

יוסף דעת

דף העשרה ללומדי 'הדף היומי'

נדרים, פרק עשירי 'נערה המאורסה' (עא-עד)

החרשת הבעל ביום שמעו

(עא:) 'גירושין כשתיקה דמיא או כהקמה דמיא? למאי נפקא מינה, כגון שנדרה ושמעו בעלה וגרשה ואהדרה ביומיה' – כתב הר"ן שנקט 'אהדרה ביומא' בדוקא, כיון שאם החזירה ביום אחר, פשיטא שאין יכול להפר, שהרי עבר יום שמיעה. וכן כתב הרא"ש, אלא שהביא שבירושלמי איתא שאותו הזמן שמן הגירושין ואילך, אינו עולה לו, ולכן אפילו שהחזירה לאחר כמה ימים, יכול הוא להפר עדיין לשיטת הירושלמי, עד השלמת היום. כיוצא בזה נחלקו הראשונים בבעל שהקים נדר אשתו, ולמחר נשאל על הקמתו, האם יכול אחר כך להפר, שאף שעבר יום מזמן ששמע את הנדר, יש אומרים (ע' טור רלד) שהזמן שלאחר ההקם אינו עולה לו ליום שומעו, ואין הוא מפסיד את יכולת ההפרה, משום שבאותו זמן לא יכול להפר. והר"ן, כשיטתו בגירושין כך שיטתו בהקמה (סס. ד"ה בעי רבה; עט. ד"ה נשאלין). שאינו מפר אלא בתוך יום משמיעתו. (והובאו שתי הדעות בשלחן ערוך, יו"ד רלד, מט.).

בסברתו של הר"ן, יש מקום לעיון, שאם ננקוט את ענין החרשת הבעל ביום שמעו, כפי הסברה הפשוטה, שכיון ששתק ולא הפר במשך כל היום, מוכח שחפץ או מסכים בקיום הנדר, ולכן כבר אין לו אפשרות להפר, ששתיקת יום הרי היא כהקמה – אם ננקוט כסברה זו, הרי אין היא קיימת במקרה של גירושין, מפני שבסוף היום, כבר אין היא אשתו ואינו יכול להפר לה (ואין לומר שעצם מעשה הגירושין משמש כראיה שחפץ בנדר, כי הרי אנו דנים לפי הצד בגמרא שגירושין אינן כהקמה, ואם החזירה באותו יום – יכול להפר). ומוכח לכאורה מדברי הר"ן, שענין 'יום שמעו' גזירת הכתוב הוא, שאין זכות הפרה אלא בתוך יום של שמיעת הנדר. גם אם אין את ההוכחה שבשתיקה על רצונו בנדר.

אך העירו האחרונים שמדברי הר"ן עצמו (להלן עט.) מבואר כסברה הנזכרת. שהסביר את מקור הדין שהקמה שבלב מועילה אף שלא ביטאה בשפתיו, והפרה בלב איננה מועלת, לפי שלומדים דין הקמה מדין החרש ביום שמעו, שבזה ששתק גילה בדעתו שרוצה בקיום הנדר, ושוב אינו יכול להפר, הגם שלא הוציא בפיו. וכן דייקו אחרונים מלשון הכתוב: 'הקים אותם כי החריש לה ביום שמעו' (רש"ש. וכע"ז באפיקי ים ח"א יז). מאידך, מבואר להלן בגמרא שאף שתיקה כזאת שאיננה מוכיחה על קיום, כגון ששתק על מנת לצערה ואין בלבו לקיים, גם היא נידונה כשתיקה ביום שמעו, ושוב אינו מיפר. וכן מבואר שם שאף שתיקה מתוך אונס נחשבת כהקמה (ע' חזו"א בסוף הפרק, ובחידושי הגר"ש סוף נדרים).

האחרונים כתבו דרכים שונות בישוב הדבר, והנה שנים מהם (אם כי קרובים הם זל"ז, אינם זהים, וכמה נפקותות יש ביניהם): בספר 'אפיקי ים' (שם) כתב, שאכן ישנם שני דינים בהחרש יום: א. קצבת זמן שנתנה תורה להפרה. ב. כתוצאה מהדין הראשון, אם הבעל שתק ולא מימש את זכותו זו, ממילא חל דין 'הקם' על ידי שתיקתו. (ודייק שם מלשון הכתובים את שני הדינים הללו). ואמנם כל דין מספיק לעצמו, אך באופנים מסויימים יש הבדלים מעשיים בכל אחד מן הדינים הללו. ולכן, גם כשאין הוכחה על קיום, אין יכול להפר למחרת, וגם כשיש הוכחה ולא עבר יום (כהקמה שבלב) שוב אין יכול להפר.

הסבר נוסף יש ב'קהילות יעקב' (הוספות על נדרים - ד, ובגליונות קה"י שנה על הדברים, והוסיף שם הסבר אחר. וע"ע בחידושי הגרנ"ט סוף נדרים): אמנם עיקר הדין הוא מפני הטעם, ששתיקה הרי היא כהקמה, אלא שלאחר שנאמר הדין, לא חילקה תורה בין מקרה למקרה, ובכל אופן, גם כשבמצב מסוים אין את ההוכחה שבדבר, אי אפשר להפך לאחר עבור יום. והביא דוגמאות לכך, שהתורה דיברה לפי הרוב והמצוי, ובכל זאת הדין לא ימוט לעולם גם כשלא שייך הטעם, ד'לא פלוג רחמנא'. ואף שהדין נכון בכל מקרה, מתחשבים אנו בעיקר הטעם כדי ללמוד ממנו דינים נוספים, כהקמה בלב, וכאמור. כיוצא בזה כתבו האחרונים בעניינים שונים - בדין הפרת הבעל, שאמרו בו טעם - 'כל הנודרת על דעת בעלה נודרת'; פדיון בכור לאחר ל' יום ולא קודם לכן, משום חשש נפל - שאף שאמרו טעם לדין, והוא טעם שיש לו נפקותות להלכה, הדין קיים גם כשאין את הטעם (כגון בשכלו לו חדשיו). - ע' ב'אור שמח' נדרים יג, ט). ואין זה ענין ל'טעמא דקרא' דלא דרשינן, שאין באים לגרוע מן הדין בגלל הטעם, אדרבה, באים ללמוד דינים נוספים מהטעם. וכבר האריך בדבר זה הגר"ש פיישר שליט"א בספרו והביא לכך דוגמאות מאלפות. (בית ישי עה. וע' שו"ת הרא"ש יג, ושו"ת ריב"ש קפו). האחרונים האריכו עוד בשאלה זו, והראו לה פנים לכאן ולכאן. (ובשו"ת דובב מיישרים (ח"ג עז) כתב שאם אכן הבעל פירש לעדים ששתיקתו אינה מהוה הסכמה לנדר אלא ששותק מטעם אחר, יכול להפך אח"כ, ומה שאמרו 'שתק ע"מ למיקט' שאין יכול להפך, זה דוקא כשלא ידוע בעת השתיקה ששתק ע"מ לצער. והביא שכן כתב בפשיטות בשו"ת 'בנין ציון' (או"ח מז). שיטה זו נוקטת את דברי הר"ן כפשוטם. אך קשה על כך מדברי הר"ן בסוגיתנו, כנ"ל. וכן קשה מרש"י להלן עת: ד"ה מאי).

הערות ובאורים בפשט

(עא:) 'כגון שנדרה ושמע בעלה וגרשה, ואהדרה ביומיה'. הר"ן כתב ש'ואהדרה' - לאו דוקא, הוא הדין כשהתקדשה לאחר, אלא מילתא דשכיח נקט. אמנם הריטב"א כתב שנקטו כן, לפי שאדם אחר אסור לשאתה אלא כעבור שלשת חדשי הבחנה. ומדבריו אלו מבואר שהמגרש עצמו אינו צריך להמתין, ויכול להחזיר את גרושתו מיד. - עפ"י שו"ת הריב"ש תסב; שולחן ערוך אה"ע יג, ד ובגה"א שם. (בחידושי הריטב"א שלפנינו לא מצאתיו. ובריב"ש הביא כן בשם 'הרי"ט'). וע"ע בשטמ"ק ובשלמי נדרים כאן. וע' ב'מרחשת' ח"ב ב, ה, שפלפל מדיוקי הסוגיא לענין הזמן שממנו מונים תשעים יום להבחנה.

(עב:) 'בעל מהו שיפר בלא שמיעה' - הגאון רבי מאיר פוזנר כתב (בחידושי 'בית מאיר' על הש"ס), על פי דברי הרא"ש להלן, שהספק בגמרא אינו אלא בהפרה, אבל לענין הקמה, ודאי אינה חלה ללא שמיעה, מפני שאין הבעל יודע אלו נדרים הוא מקים, ושמה תדור דברים שהוא מצטער ובוש עליהם, והרי זה כנדרי טעות. וכן כתב בחידושי חתם סופר, שהקמה לא חלה ללא שמיעה בודאי, אך מטעם אחר. (ובזה תתיישב קושית הגרעק"א (בתשובה מח), על שפסק הרא"ש (והטור) כרבי יאשיה שלא מועיל שליח להפרה ולהקמה, שכיון שלא הוכרעה הלכה כמי, יש להחמיר. ותמה, הלא לענין הקמה זהו קולא, ולמה לא נחוש שמא מועילה הקמתו ע"י שליח? וי"ל שההקמה אינה חלה מפני חסרון שמיעה, ואכן אם יאמר 'לכי שמענא' - חל, אלא שאינו מצוי כ"כ (שהרי לכי שמע ליקם' כקושית הגמרא, ותירוצה ל"ש בהקמה, בפשטות), ולא איירי בזה. וזה כעין התשובה המובאת שם, אלא שלכאורה להסבר זה מיושבות קושיות הגרע"א שם. ואכן באותה תשובה מבואר שלמד הגרעק"א בפשיטות שאף הקמה כלולה בספק הגמרא, דלא כהגאונים הנ"ל. וע"ע אג"מ יו"ד ח"ב ח).

(עג:) 'בעל מהו שיפר לשתי נשיו בבת אחת, אותה דוקא או לאו דוקא?' - סיבת הספק משום הכתוב 'אותה', ומשמע שלענין התרת חכם, אין ספק שיכול להתיר נדרים של כמה אנשים בבת אחת - כן כתב הרמב"ן (בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, רעד - הובאה בשו"ת ריב"ש תסא ובב"י יו"ד רכח). וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (שם סעיף מו ובבהגר"א). וכן בעל או אב מפר מספר נדרים של אותו כאחד, כמבואר במשנה 'כל נדרים שדרת'... (שם).

(עג:) 'כדרב פנחס משמיה דרבא, דאמר: כל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת' – הר"ן דחה את שיטת האומרים שיש ללמוד מדין הפרת הבעל, שכל אדם הנודר על דעת חבירו, אין צריך התר חכם, אלא יכול חברו לבטל את נדרו, כבעל המפר לאשתו. וכתב 'זו אצלי שגגת הוראה', שהרי מכך שהבעל אינו מפר אלא בלשון שקצבה לו תורה, מוכח שגזרת הכתוב היא, שאילו היתה זו סברה בעלמא, כל הלשונות היו שוים בו. ואמנם הטעם שזכתה לו תורה משום שנודרת על דעת בעלה, אך דין הפרה אינו קיים אלא בבעל לאשתו.

והקשו האחרונים (בית מאיר, רעק"א, קובץ הערות – יבמות כו) על שיטת הר"ן, הרי אמרו בגמרא שאף קטנה שאינה מקודשת אלא מדרבנן, בעלה מפר לה נדרים דאורייתא, משום שנודרת על דעתו כרב פנחס, ואם זו גזרת הכתוב בבעל דוקא, כיצד מועילה הפרה בזו שאינה אשתו מדאורייתא? ועוד, מעצם הסוגיא קשה, אם חוששים בהגעת זמן לענין אכילת תרומה, שמא ימצא סימפון ויהיו קידושי בטלן, אף לענין נדרים היה לנו לחוש שמא יתברר שאינה אשתו, והפרתו אינה הפרה?

ויש לבאר את שיטת הר"ן, שאמנם גזרת הכתוב היא, אך ענינה ומהותה, שירדה תורה לסוף דעתן של נשים שנודרות על דעת בעליהן. ולכן, אם אך לפי מחשבתה של האשה, זהו בעלה, נודרת היא על דעתו, הגם שאליבא דאמת איננה אשתו. אך אין ללמוד מכאן על כל אדם שנודר על דעת חבירו, שגזירת הכתוב לא נאמרה אלא באשה שנודרת להחשיבה כנודרת על דעת בעלה. (וזה שצריך לשון הפרה בדוקא, יש לומר, שדעתה שהנדר יהא תקף עד שבעלה יפר אותו ככל חוקי התורה).

מתוך הדברים יש להבין, שאין ענין ההפרה ככח שניתן לבעל להפסיק את הנדר, כח שמתחדש כעת בעת ההפרה, כפי ההבנה הפשוטה בענין 'מייגז גיזו', אלא מעיקרא הנדר לא נידר אלא עד שיפר אותו הבעל, וכשמפר, מתברר שמעיקרא לא היה נדר מאותו זמן ואילך. ובזה מובנים דברי הרמב"ם שכתב (בהל' נדרים פ"ג): 'שאיין האב והבעל מתיר כמו החכם, אלא עוקר הנדר מתחילתו ומפירו'.

שהחכם, אם כי עוקרו למפרע, כמבואר בגמרא בכמה מקומות, הרי זה כח שמתחדש כעת, שחדשה תורה שהחכם יכול לעקור את הנדר למפרע (ראה בגליון סא). אך הבעל שמפר, אם כי הנדר לא התבטל עד לזמן ההפרה, ואם עברה – לוקה, גם כשאחר כך הפר לה בעלה, מכל מקום בכל הנוגע לזמן שמן ההפרה ואילך, כאילו על אותו זמן לא נדרה מעולם. (קובץ הערות – יבמות, כו. וע"ש בהסבר שיטת שאר הראשונים. וע"ע שו"ת הרא"ש יג, ג; אור שמח נדרים יג, ט; בית ישי עג; אגרות משה יו"ד ח"א קכו, ז).

עזר מציון

ציונים, ראשי פרקים ומראי מקום – לתוספת עיון

(עב:) 'דרך תלמידי חכמים, עד שלא היתה בתו יוצאת...' – יש מי שהביא מכאן דוגמא, שאף שהזכירו בכמה מקומות הנהגות מסוימות לתלמידי חכמים, אין זה אומר שאר אנשים אינם אמורים לנהוג כן, אלא שלפי שהתלמיד-חכם דרכו בכך, הזכירו הנהגה זו על שמו. שאף כאן, הרי כל אדם ראוי שיעשה כן. – 'בכור שור' שבת קיד ד"ה המקפיד. ומזה הוציא להלכה, שכל אדם שחלוקו הפוך, צריך להפכו כדרכו בעת התפילה, ולא רק תלמיד חכם, אם כי בגמרא לא הוזכר גנאי זה אלא בת"ת. (וע' משנ"ב ב). וראה ב'גליוני הש"ס' כאן, דוגמאות נוספות לדבר. ועיי' ברמב"ם בהלכות דעות פרק ה, שמנה הנהגות רבות לתלמיד חכם, אם כי חלקם אמורות בכל אדם, וגם בשו"ע הובאו חלק מן הדברים בלשון סתמית, הכוללת שאר אנשים.

יש להעיר שבספר 'שושנים לדוד' (לר"ד פארדו) אכן הביא להסתפק מרבי משה זכות (בן דורו ומקומו), שאפשר שאין לנהוג ככתוב במשנתנו אלא לת"ח, ולא שאר כל אדם, משום יוהרא. אך דעתו שלו שם שאין שייך כאן חשש יוהרא.

(עב:–עג.) 'דאמר לכי שמענא' – הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה קמד) דן בהפרה לאחר זמן, שאמר שתחול הפרתו לאחר שעה, אם הפרה כזו מועילה, והקשה סתירה בדברי הסוגיות. ואף מצד הסברה, שאל, הרי 'כלתה' דיבורו בזמן חלות ההפרה. וכבר דנו אחרונים אם אומרים 'כלתה' גם בחלויות הנפעלות בדיבור או שמא רק בנפעלות ע"י מעשה – ע' במצויין ב'יוסף דעת' גליון נב. וע"ע באבני נזר או"ח שיא. בספר 'בית ישי' (סג, הערה ב) כתב הגר"ש פיישר שליט"א ליישב, שהרי הוא כאומר 'מעכשיו ולאחר זמן', שאין אומרים בזה 'כלתה'. ואף שלא אמר כן, כוונתו שתיעשה ההפרה באופן המועיל, וכמו שמצאנו כגון זה בשו"ע (רמ"א חו"מ קצה,ה), וכפ"ש"כ החזו"א (אה"ע עא,כו), שכוונת האדם שיחול הדבר באופן המועיל עפ"י ההלכה. (אמנם, הוא עצמו פקפק בתירוץ זה מטעם אחר – ע"ש בס"ק בהערה א). ובזה הסביר גם את דברי הר"ן להלן (עג). שכשהפר 'לכי שמענא' אינו יכול לחזור בו, אף שעדיין ההפרה לא חלה, וכבר תמה על כך הרש"ש שם ויישב בדרכו שלו. ולהנ"ל לא קשה מידי, שהרי זה כאומר מעכשיו שאין יכול לחזור. (ואמנם הגרעק"א לשיטתו בחידושו בדף עג. תמה על דברי הר"ן הללו, וכתב שאף 'מעכשיו' לא יועיל כאן, ונשאר ב'צ"ע"ג).

(עב:) 'אבל דכולי עלמא שלוחו של אדם כמותו, והא לא שמיע ליה?... – הגם שהאפוטרופוס שמע, ומדוע לא תחשב שמיעתו כשמיעת הבעל, מדין 'שלוחו של אדם כמותו'? כתב הרא"ש, שלא שייך דין שליחות בדברים שממילא, אלא בשליחות על עשיה. בזה הסביר הקצות החושן' קפב,א מדוע אין דין שליחות בכל המצוות, כתפלין, לולב וכו' – משום שאף אם נייחס את פעולת השליח למשלח, ונראה כאילו הוא עשה את מעשה המצוה, הרי לא הניח על גוף המשלח, והמצוה – מצוה שבגופו היא. ולהחשיב שהדבר נפעל בגוף המשלח זה אי אפשר, כמו שכתב הרא"ש כאן ששמיעת השליח אינה נידונת כשמיעת המשלח.

– כתב ה'בית מאיר', שתירוץ הרא"ש ותירוץ הר"ן משלימים זה את זה, שיש לבוא לדון משתי פנים, מפני שליחות על השמיעה, ומפני שליחות על ההפרה. ע"ש בהסבר דבריו. וע"ע בקושית הגרעק"א על הרא"ש. וכיוון לקושיתו, וגם תירצה, ב'שערי ישר' ה.ז.

פרפראות לחכמה

(עד.) 'כגון שעשה בה מאמר, ורבי אליעזר סבר לה כבית שמאי דאמרי מאמר קונה קנין גמור' – התוס' בכמה מקומות הביאו דברי הירושלמי (תרומות ה,ח ועוד) שרבי אליעזר נמנה על תלמידי בית שמאי, ושעל כן נתכנה 'שמותי'. וכתב בתוס' רא"ש (נדה ב:): קים ליה לתלמודא דכל דבריו של ר' אליעזר כבית שמאי. ואפשר משום שהיה תלמיד דר' יוחנן בן זכאי שקיבל מהלל ושמאי, לכן נטה דעתו כדעת בית שמאי. (ובזה מובן שהעמדנו את ר"א כב"ש, אף ש'אינה משנה').

אמנם מצאנו בכמה מקומות שרבי אליעזר חלק על דעת בית שמאי (ע' ריש ברכות; עירובין יא. ועוד), והרי מעולם לא אמר רבי אליעזר דבר שלא שמע מפי רבו (יומא סו: וע' ברכות כז:)? על כרחנו לומר שהרבה הלכות ששמע מריב"ז רבו, היו כדעת בית הלל, ולכן במקומות מסוימים נקט כשיטתם בניגוד לשיטת בית שמאי. וזו לשון הר"ן (פ"ק דשבת ד"ה אמר – ה. בדפי הרי"ף): 'דאף על גב דרבי אליעזר תלמידו של רבי יוחנן בן זכאי היה, ורבן יוחנן תלמידו של הלל, וכדאיתא בפרק יש נוהלין – שמא חזר ושמש את שמאי או אחד מתלמידיו או שחזר ונמנה עמהן'. ובזה סרו כמה תמיהות של גדולי האחרונים שמצאנו את רבי אליעזר שסבר כבית הלל – ע' שער המלך יו"ט ב,ט; טורי אבן חגיגה ז. תו"ט פסחים ג,ג; חת"ס או"ח קכו קכב ועוד. (עפ"י 'מחקרים בדרכי התלמוד' לר"ר מרגליות ז"ל, ח)

יוסף דעת

דף העשרה ללומדי 'הדף היומי'

נדרים, פרק עשירי 'נערה המאורסה' (עה-עט)

טהרת הטבילה

(עה-עו). 'ומה מקוה שמעלה את הטמאין מטומאתן אין מציל על הטהורים מליטמא, אדם שאין מעלה את הטמאין...' - הראשונים פרשו 'אין מציל על הטהורים מליטמא' על פי ההלכה המובאת בתורת כהנים (שמיני), ששרץ מטמא אפילו בתוך המקוה עצמו, שאדם שנגע בו בתוך המקוה, נטמא. אמנם, אם עזב את השרץ בעודו במים, ועלה, הרי זה נטהר בעלייתו (כמובא בתוספתא פ"ב דמכשירין. וכן פסק הרמב"ם סוף פ"ו מהלכות אבות הטומאה), ואם לא עזב את השרץ עד שעלה, פשיטא שאינו טהור, אלא שהנפקא-מינה בהלכה זו, כפי שכתב הרא"ש כאן, שאם בעוד האדם בתוך המים מחזיק בידו אחת בשרץ ובידו אחרת נגע בכלי (ואין כל הכלי בתוך המים), שהכלי טמא מחמת האדם. ומכאן למדו חכמים שלא כל דבר המטהר, מציל הוא מלהטמא. דבר חידוש כתב הכסף משנה' (על הרמב"ם שם): 'שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מהמקוה, לא בעודו בתוך המקוה'. ומדבריו נראה לכאורה שטמא שירד לטבול, ובעודו שקוע במים נגע בדבר מאכל (שאין לו טהרה במי מקוה), אותו מאכל טמא הוא. וכבר נשאו ונתנו הרבה מחכמים אחרונים בחידוש זה (ראה במצויין ב'אישים ושיטות' להרב זוין, בפרק העוסק בגאון מרואגצ'וב).

בספר 'פרי יצחק' (לגאון ר"י בלאור. ח"ב לה) הרבה לתמוה על דברי הכסף-משנה. אחת מקושיותיו היא מדברי הר"ן והרא"ש בסוגיתנו; אם ננקוט שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מן המקוה, ולא בעצם שהותו בתוכה, מהי ההוכחה שהמקוה אינו מציל מלהטמא, הלא בעודנו בתוכו, אין המקוה מטהר כלל, לדברי הכסף, ואין מקום לדון על אותה שעה, וכשיוצא הרי לא נגע בטומאה, שאם נגע, הרי ודאי טמא, כיון שאין האדם כולו בתוך המקוה. וכן מבואר בדברי הרא"ש שלולא גזרת הכתוב היינו למדים בק'ל וחומר, שכשם שהמקוה מטהר אחרים, כך אדם שבתוכו שנגע בשרץ, לא ייטמא אף בעודו במים. (ואין לומר שזה גופא שמענו מהדרשה שבתורת כהנים. שמנן לחדש טעם בגזרת הכתוב. ועוד, בכל אופן לא שייך כאן מעיקרא הק'ל וחומר).

(בספר הנ"ל תמה גם על דברי הרא"ש, למה דיבר באופן שמקצת מן הכלי במים ומקצתו בחוץ, ולא כתב אופן פשוט, שהוציא האדם את ידו ונגע בכלי. ותימה על תמיהתו, מה נפשך, אם נשאר נוגע בשרץ לאחר שהוציא את ידו, ודאי שהאדם טמא ומטמא. ואם עזבו קודם שהוציא את ידו, הרי כבר נטהר באותו רגע שעזבו והכלי טהור. והרי אי אפשר לצמצם, לגעת בשרץ עד רגע יציאתו בדיוק, לא לפני ולא אחרי. ולכן צייר הרא"ש אופן שלא יצא כלל מן המים. וצ"ע בכוונת גאון זה). באותו ענין נמצא דבר מעניין שכתב הרב יונה מרצבך זצ"ל (רב בדרמשטאט שבגרמניה, ואחר כך בירושלים. המאמר פורסם ב'המעין' תשכ"ז ובעלה יונה' עמ' קט) בנוגע לשיטתו של הרש"ר הירש זצ"ל בשיטת פירושו לתורה ולטעמי המצוות; -

בספר 'שערי דעה' (לגריה"ל מסאסניצא) נמצא כתוב שבהיותו בפרנקפורט דמיין, שאלו הרב הירש שאלה זו, מאימתי טבילה מטהרת, בעת היותו במים או רק כשיצא מהם. ומספר הרב מרצבך שכשראה תשובה זו השתומם כשעה חדא, שכל המכיר את שיטתו של הרב הירש, יודע שאין דרכו בחקירות מופשטות בהלכה כעין אלו. מסתבר, שחקר דבר זה כדי לברר את ענין הטבילה, טעמה ורמזיה.

ואמנם מצא שבאותה תקופה לערך, כתב הרש"ר את פירושו לספר ויקרא, ובאר שם את ענין